

פרק מתוך הספר החדש

היציאה מרוסיה

"הרבי התעניין: 'איך אמא שלי נראית?'"

אם המלכות במחנה הפליטים

אחד הפרקים העלומים בתולדות חייה של הרבנית חנה, אמו של הרבי מה"מ, היה בתקופת המעבר בין רוסיה לארצות הברית, כשנקלעה למחנה פליטים "פאקינג" יחד עם משפחות חב"דיות נוספות << וגם: התקרית האלימה אליה נקלעה בתחנת הרכבת, כשנורו לעברה יריות מוות... >> מוגש לרגל יום הולדתה כ"ח בטבת

מאת שניאור זלמן ברגר

ישה יראת ה' היא תתהלל, כך היא דמותה של אותה צדקת בישראל, הרבנית חנה שניאורסאהן ע"ה, אמו של הרבי, חלק בלתי נפרד בין תושבי המחנה.

כבר רבות נכתב אודות חייה לצד אישה הדגול רבי לוי יצחק זצ"ל שניאורסאהן, הן בשבתו בימי הרבנות בעיר יקטרינוסלב, והן בהיותו בימי גלותו בקזחסטאן הרחוקה.

לאחר הסתלקותו של בעלה זצ"ל, נותרה הרבנית לבדה ברוסיה העויינת, השוטמת כל מי שנושא את השם האצילי 'שניאורסאהן'. בשל שמה, אנשים פחדו להתקרב אליה מחשש לחירותם ולחייהם, ורק מתי מעט חסידים שהכירו את דמותה המיוחדת, את בעלה ואת משפחה המיוחסת, חירפו נפשם כדי לסייע לה במידת האפשר.

כשנתיים חלפו, עד שהצליחה לצאת מרוסיה באמצעות פספורט פולני מזוייף, יחד עם רכבת החסידים שנמלטה מרוסיה לפולין. כשהיא מוקפת במשפחות חסידיות, הגיעה למחנה העקורים בפוקינג שבגרמניה בו התרכזו חלק גדול מחסידי חב"ד בתקופת היציאה מרוסיה.

הרבנית חנה הייתה למעשה בודדה. בן אחד נרצח על ידי הגרמנים בעת המלחמה, ושני בניה הנוספים התגוררו הרחק מעבר לים מבלי שכמעט היה קשר עמם בגלל תנאי הימים ההם.

למרות הקשיים, בנה הבכור, הרבי מה"מ, שהתגורר בארה"ב, השתדל לסייע לה מרחוק בתקופה הרחוקה. הוא ליווה אותה מרחוק בדרכי נדודיה, עד אשר הגיעה לצרפת, או אז יצא אליה לאירופה במטרה לדאוג לה ולהביאה עמו אל חוף מבטחים.

חודשים ארוכים שהתה הרבנית חנה במחנה הפליטים פוקינג, כאשר לאורך כל אותה תקופה, שיגר בנה הבכור מכתבים לאישים כאלה ואחרים כדי שייצרו עמה קשר ויסייעו לה בכל הנדרש לה.

בין השאר שיגר הרבי מברקים ומכתבים אל הרב בנימין גורודצקי (בתפקידו כמנהל הלשכה לעזרת הפליטים באירופה) שהתגורר בפריז, וביקשו לברר מה שלום אמו. ר' בנימין היה בפריז ואילו אמו של הרבי הייתה בגרמניה, ומשום כך הוא שיגר מכתב אל הרב שלמה מטוסוב, אז בחור, ששהה אף הוא במחנה, וביקשו לעדכנו לגבי מצבה.

"...כעת אבקש אם אפשר לחקור אחרי הבאים בזמן האחרון מרוסיה, ושמה נמצאת אם רמ"ש ש' חתנו של אדמו"ר שליט"א אשת הרה"ג רבי לוי יצחק שניאורסאהן מיקאטרינאסלו [...] או אפשר לכתוב לי

כתיבתך פרטי [הכתובת הפרטית שלך], גם מה נשמע אצלה אם חסר לה מה, כי אני מקבל בכל פעם מכתבים גם טעלגרמות מהרמ"ש מארצות הברית הוא מבקש לעזור אותה בכל מה שנצרך".

הרבי שאל: איך אמא שלי נראית?

מעניינת היא עדותם של שני האחים ר' לייבל ור' בערל זיסמאן, שני נערים חב"דיים מקובנה, שניצלו בשואה האיומה בניסי ניסים, ובמהלך ביקורם בפוקינג בשלהי אלול תש"ו ותחילת תשרי תש"ז, פגשו את הרבנית חנה. כששמעה שהם ממשיכים לארה"ב, מסרה בידם מכתב עבור בנה שבארה"ב, כפי שסיפר ר' לייבל:

"בפוקינג פגשנו אישה מיוחדת מאוד – הרבנית חנה שניאורסאהן, אשר בנה נשא לאישה את אחת מבנותיו של הרבי הרי"צ, הרבנית חיה מושקא. היא שמעה שאנו נוסעים לאמריקה ובאה לראות אותנו. היא עדיין חיכתה למסמכי ההגירה שלה ולא ידעה מתי תקבל אישור לנסוע; הדיבור שלה היה עדין ורך. היא שאלה האם נהיה מוכנים לקחת מכתב לבן שלה. שאלנו 'מי זה הבן שלך?' והיא ענתה: 'שמו מנחם מענדל. תשאלו במרכז חב"ד, ושם יראו לכם מי הוא'. מובן שהסכמנו. לא היה לנו אז שום מושג עם מי היא עורכת לנו היכרות, או העובדה שהבן הזה עתיד להיות הרבי' הבא של חב"ד".

בסביבות חנוכה הפליגו שני האחים לניו יורק, שם זכו להיכנס ל'יחידות' לאדמו"ר הרי"צ ולבקשתו סיפרו על בני משפחתם ועל חסידי חב"ד בקובנה שנספו בשואה. לשמע הטרגדיות הנוראות, אדמו"ר הרי"צ פרץ בבכי סוער, והאחים הצטרפו אליו... עוד בטרם נכנסו ל'יחידות', פגשו את חתנו הרמ"ש ומסרו לו המכתב מאמו:

"הבאנו אתנו את המכתב של הרבנית חנה שניאורסאהן, ולכן ביקשנו קודם לפגוש את בנה, הרב מנחם מענדל שניאורסאהן, שהיה חתנו של הרבי הרי"צ. הראו לנו אותו. אני זוכר שהוא לבש חליפה אפורה עם שתי שורות כפתורים ולראשו חבש כובע אפור עם סרט שחור. דיברנו אתו באידיש ומסרנו לו את המכתב מאמו. הוא פתח את המכתב והחל לקרוא בו. עד כמה שיכולתי לראות זה לא היה מכתב ארוך, אבל הוא קרא אותו זמן ממושך.

"כאשר סיים, פנה אלי ושאל: 'איך אמא שלי נראית?'

"השבתי: 'כמו יהודיה זקנה'..."

"הוא חיך וביקש: 'תוכל לתאר אותה?'" "סיפרתי לו שהיא נראית מאוד רזה וחיוורת, שהיא דיברה בשקט ולבשה שמלה ארוכה עם פרחים וחבשה פאה נוכרית. "הרבי לא שבע מלשמוע, והמטיר עלי שאלות במשך כחצי שעה. כאשר מיצה את כל מה שזכרתי, הודה לי ואז ניגש למדף הספרים ולקח משם שני ספרים – ליקוטי תורה – ונתן אחד מהם לי ואחד לבערל. כאשר עמדנו לצאת משם, קרא לי שוב ואמר: 'כשתצטרך משהו, בוא אלי'. מכאן החל הקשר שלי עם הרבי..."

חיי הרבנית במחנה

הרבי דאג לאמו כל העת, ובהמשך אף כתב אל הרב שלום מענדל קלמנסון (ששהה אז בפראג) מכתבים מיוחדים כדי שידאג שאנ"ש המתגוררים בשכנות לה במחנה פוקינג, ידאגו לה, בהיותה לבדה. באגרת מראש חודש אדר תש"ז צירף הרבי אגרת אישית לאמו הרבנית חנה. הרב קלמנסון שלח את המכתבים אל הרב שלמה מטוסוב, שכאמור שהה בשכנות לה בפוקינג, וזה האחרון סיפר על כך במכתב חוזר אל הרבי:

"נודיע אשר מכתבכם מח"י שבט עבור אמכם הורתכם תח"י אשר שלחתם אותו לפראג להבחור שלום מענדל קאלמאנסאן, נתקבל עוד השבוע שלפני זה ונמסר לידה. היא דורשת בשלומכם וכותבת על הכל בעצמה".

על ההתאקלמות שלה ואורח חייה במחנה הפליטים, סיפרה הגב' שרה כצמן, שזכרה היטב את הרבנית חנה מאותם ימים: "כאשר הגיעו החסידים לפוקינג, הם קיבלו חדרים מרוהטים. שום דבר לא בא בקלות, וכדי לקבל חדר היה צורך כמובן להתדיין, להתווכח ולהיאבק. מדרך הטבע כל אחד דאג למשפחתו, ואילו הרבנית חנה שהגיעה לבדה, לא נאבקה. הדודה שלי הגב' מוסיא נימוטין ידעה את זהותה האמיתית של הרבנית, בניגוד לרבים אחרים שלא היה להם מושג מי האישה [הסיבה לכך הייתה, שברוסיה השם 'שניאורסאהן' היה 'טרף', ומכיוון שרבים מהחסידים עדיין חיו בפחדים ובחששות, השתדלו בכוונה שלא לדבר אודותיה. כך גם סיפרה הגב' יוכבד זלמנוב שהיתה מקורבת לרבנית חנה בתקופת פוקינג. למרות קרבתה, היא לא ידעה על קשריה המשפחתיים, ורק במקרה נודע לה על כך – ש.ז.ב.].

"למעשה, הרבנית חנה קיבלה חדר יחד עם דודתי מוסיא נימוטין שהיתה אלמנה (בעלה ר' הרץ מינקאוויטש נפטר במצור על לנינגרד). בחדרן הייתה רק מיטה אחת,

ללוות אותה עד פרנקפורט. יוכבד שהתה אז בלימודים יחד עם קבוצת בנות חב"דיות בסמינר בית יעקב במחנה עקורים אחר, אך מיד בקבלה את ההודעה, הגיעה לפוקינג ויצאה עם הרבנית בדרכה.

על נסיעה זו סיפרה בזכרונותיה, מהם עולה כי בשלב זה כבר כל אנ"ש במחנה הכירו את זהותה של הרבנית וידעו להוקיר את אישיותה המיוחדת, כמו גם את ייחוסה. בזכרונותיה סיפרה הגב' יוכבד זלמנוב על המסע שהסתיים בניסי ניסים:

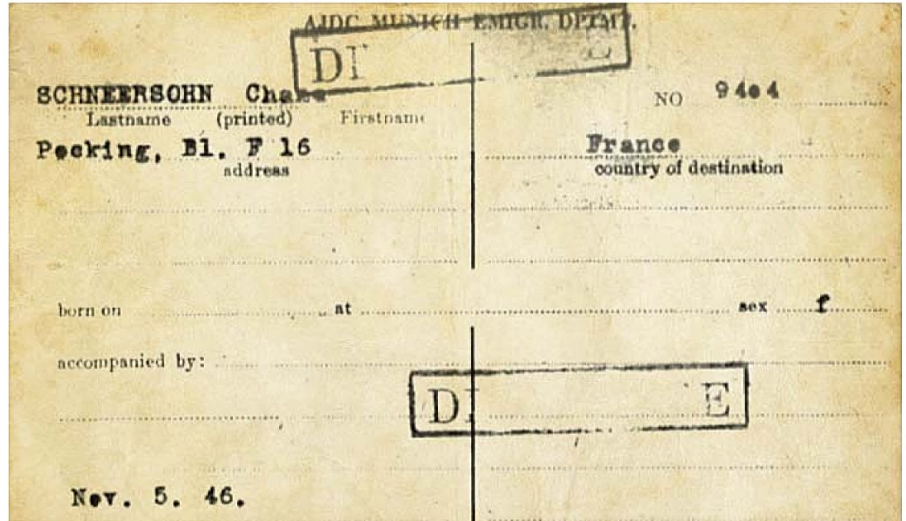
"ליד הרחוב של הרבנית עמדה מכונית סגורה של ה'עם פי'; הרחוב היה שחור לכל אורכו מרוב אנשים-מלווים שלא רצו לפספס את ההזדמנות הגדולה, והזכות שלהם לתת את הכבוד לאישה האמיצה הרבנית הקדושה הליובאוויטשאית! נראה היה שכל פוקינג שם".

הרבנית חנה נסעה בליווי שני חסידים והבחורה יוכבד, ועמם פקידים רשמיים. מפוקינג הגיעה הרבנית ומלוויה למינכן, שם שהו מספר שעות בקונסוליה [אולי של צרפת], ובזמן הזה החסידים המלווים סידרו את מסמכיה של הרבנית. רק אז יצאה הרבנית לתחנת הרכבת יחד עם מלוויה. את המסמכים הנדרשים החזיקה הרבנית אצלה בתיק.

כאן החלו הניסים הגדולים, כפי שמספרת הגב' זלמנוב: "בתחנה הגדולה, בין קהל אדיר של מאות ואלפי נוסעים, ישבנו בצד מול החסידים היקרים שלנו והמתנו בסבלנות לבוא הרכבת לפרנקפורט. לפתע פתאום החל 'בלגן' גדול, ערבוביה של אנשים וקולות מכל הכיוונים עם צעקות מחרידות: "הכו ביהודים!", "הכו ביהודים!" עם יריות מפחידות... אינני יודעת איך וכיצד תפסתי את הרבנית הצדקנית, העמדתני אותה במבוא-הדלת הסגורה הסמוכה, ונעמדתי לפנייה כדי להגן עליה בגופי. רוצח צעיר קל-רגליים עם אקדח טעון (אני רואה אותו כאילו עכשיו הוא עומד מולי, עם פרצופו הזועם ומבטו רושף השנאה) יורה לכיוון שלנו; ניצוצות האש התעופפו לפניי ולפני גופי ופגעו בקיר צדדי שהיה לידינו... כך כמה פעמים.

"החסידים שישבו ממול, נעלמו ממקומותיהם. שוטרים שהובהלו למקום גירשו את הרוצחים, ורק אז השתרר שקט יחסי. אני והרבנית הצדקנית, שבזכות קדושתה לא אירע לנו דבר, נפלנו זו בזרועות זו, מגודל נס ההצלה...

"חוסר הידיעה ואי הוודאות מהקורות עם החסידים היקרים שלנו, התיש אותנו בפחד ובחוסר שקט; חיפשנו אחריהם היכן

ברטיס רישום של הרבנית חנה במינכן לקראת הגירתה לצרפת.
בברטיס פרטים על מקום מגוריה בפוקינג

ביקש לברר מי האישה הזו שכל כך סומכים עליה; רק אז גילה כי זו הרבנית חנה, רעיית הרב לוי יצחק ומחותנתו של אדמו"ר הריי"צ. באותה תקופה הרב מטוסוב כתב לרבי אודות מצבה: "אמכם הורתכם דורשת בשלומכם. היא תכתוב לקראת בואכם, ואם זה איננו יוצא לפועל, היא מחכה עכשיו לבוא הר"ר בנימין גורודצקי. בכלל מצבה בגשם [בגשמיות] – מתפרנסת היא בכבוד, כמה שנצרך לה לוקחת היא מאתנו על חשבונכם, באשר כך רצונה וחפצה כמובן".

כבוד גדול עשו לה בצאתה

זכתה הרבנית, ולאורך כל שהותה במחנה, קיבלה סיוע מהחסידים ומנשותיהם, בהתאם למצב.

בין כך ובין כך, לאור השתדלותו של בנה הרבי, סודרו ניירות ההגירה שלה והיא קיבלה ויזה לצרפת. הרבי דאג להבריך בשורה זו אל ר' שלום מענדל קלמנסון בפראג, כדי שישלח את המסר לאמו. ר' שלום מענדל העביר את נוסח המברק בתוך מכתב אל אחיו ר' יקותיאל ששהה בפוקינג. "בבקשה להודיע לאימי, פריז נתנה את הויזה הצרפתית בתחילת פברואר, אקוה שהויזה האמריקאית תגיע לפריז בתחילת מרס, בתודה. רבי מענדל שניאורסאהן".

בשלב זה החלה הרבנית להתכונן לצאת מפוקינג שבגרמניה לכיוון צרפת, במטרה להמשיך משם לארצות הברית ולגור ליד בנה הרבי.

טרם יצאה הרבנית מהמחנה, ביקשה מיוכבד זלמנוב (גרליק), אז נערה צעירה,

והדודה מוסיא העניקה את המיטה לרבנית חנה בעוד היא עצמה ישנה על הרצפה. "בחדר זה התגוררה הרבנית חנה לאורך כל תקופת שהותה בפוקינג.

"כיוון שהייתה לבדה, היו נשים שדאגו לסייע לה. כך למשל בחדרים שרר קור רב, וכמה מהנשים התארגנו, ובכל בוקר אחת מהן השכימה קום כדי להסיק את התנור בחדרה של הרבנית חנה. בין הנשים היו הגב' ברכה מרוזוב (אלמנת ר' חוניע הי"ד), הגב' מאשה נמנוב (רעיית ר' ניסן) והגב' בונייה שווי (אמא של הרב שווי).

"בימי חול סעדה בחדרה כמו כל שאר המשפחות, ואילו בשבתות התארחו לסעודות שבת אצל משפחתנו; הוריי, ר' חייקל ומרת לאה חאנין, עשו הכל לכבדה כיאה לאישיותה. אני זוכרת כמו היום את השבת הראשונה שהיא הגיעה להתארח אצלנו. עוד קודם לכן אמרו לנו הילדים, שמגיעה אישה מאוד חשובה. לפתע נכנסה הרבנית והיה כמו אור בבית; החיוך המיוחד והיפה שלה העניק בבית חיות חדשה. במהלך הסעודות ישבה ליד השולחן וסיפרה הרבה על החוויות המורכבות שעברה במשך השנים לצד בעלה הגאון רבי לוי יצחק זצ"ל. היא גם סיפרה על הוריה וזקניה מניקוליב. כמה חבל שלאחר שנים אבא נשאל על הסיפורים ששמע מפי הרבנית חנה, אך הוא כבר לא זכר".

באחד הימים חילקו במחנה פחיות שימורים, אך לא היה ברור אם מותר לאכול אותם בשל כשרותם. הרבנית חנה שלא כהרגלה התערבה ואמרה שאפשר לאכול זאת, כי בדיוק קופסא כזו שלח לה בנה מצרפת. כשהנוכחים שמעו זאת, קיבלו את דעתה על אתר. אחד החסידים שלא הכירה,

שרק אפשר, אבל לדאבוננו לא ידענו משהו ברור.

"הרכבת הפרנקפורטית הגיעה, הרגע האחרון בו ניתן לעלות לרכבת קרב ובא, אבל הם, החסידים היקרים, עדיין לא הופיעו. דאגתנו אליהם אפפה את הכל... הצער היה גדול..."

"הכרטיסון בראותו את הבלבול הגדול שאפף אותנו, עזר לנו להיכנס לרכבת ברגע האחרון טרם צאתה, ובהמשך הדרך התעניין בנימוסיות לגבי הרגשתה של הרבנית ובריאותה. רק ימים לאחר מכן נודע לנו, כי החסידים ניצלו וחזרו בשלום לפוקינג".

בפרנקפורט נפרדה ממנה המלווה, ואילו הרבנית חנה המשיכה בגפה לפריז. בטרם נפרדה ממנה, העניקה הרבנית למלוותה המסורה, תמונה שלה וכן תמונת נכדתה.

פגישה מרגשת אחרי עשרים שנה

בשעת בוקר מוקדמת של יום שלישי, כ"ו באדר תש"ז, התאספו כמה מהחסידים בבית הרב זלמן שניאורסאהן בפריז על-מנת לנסוע להקביל את פני הרמ"ש שהתעתד

להגיע מארה"ב, אלא שלפתע הגיעה ידיעה שהנחיתה תתאחר בשלוש שעות. הרבנית חנה שהמתינה בקוצר רוח להיפגש עם בנה לאחר כעשרים שנה, הצטערה מאוד.

מרת שרה שניאורסאהן, בעלת האכסניה, דאגה לשלומה ולבריאותה של הרבנית חנה, ובראותה את אכזבתה של הרבנית חנה, רצתה להקל עליה והציעה לה שאולי יסעו כעת לקנות את הכובע שתכננו פעם לקנות ולא עלה בידן. בכך ביקשה לסייע לה להפיג את המתח בו הייתה שרויה. הרבנית חנה הסכימה, ונסעו.

זמן מה לאחר שהרבנית חנה נסעה, עצרה מונית ליד הבניין, ומתוכה יצא בזריזות אברך בעל הדרת פנים.

משהתברר לרבי כי אמו יצאה מהאכסניה, עלה לבית הכנסת שהיה באותו בנין להתפלל. לפני כן ביקש שלא יודיעו לאמו מיד כי הוא הגיע, אלא שיגידו לה במתינות, "הוא עומד להגיע", "הוא יגיע עוד מעט".

כאשר הרבנית חנה חזרה, נכנסה לחדר הגדול שבקומה השניה שם המתינה שם לרבי. ואז הגיע הרגע המרגש לו המתינו הרבי ואמו מזה שנים ארוכות; הרבי נעצר בפתח הדלת והביט מרחוק באמו במשך דקה ארוכה, ללא אומר ודברים, והיא החזירה לו

מבט ארוך ומתבונן. רק אז ניגש לאמו והם נכנסו יחד לחדר צדדי לפרק זמן.

לכבוד המאורע התקיימה התוועדות מיוחדת בחדר הגדול של האכסניה. האווירה היתה נרגשת ביותר, נוכח המפגש של בן ואם לאחר כעשרים שנה, בהם שנים של מאסר, נדודים וגלויות, והסתלקותו של האב-הבעל, ימי הרס וחורבן, מלחמת עולם ושואה.

הרה"ח ר' צבי סלויץ, שהיה נוכח באותה התוועדות, סיפר כי כאשר הרבי יצא מחדרו – הדבר הראשון שאמר לחסידים, שכעת דיבר בטלפון עם ביתו של הרבי הריי"צ בניו-יורק, וכעת התפלל הרבי הריי"צ תפילת מנחה. זו הייתה דרישת שלום ישירה ומרגשת, לחסידים שלא ראו את הרבי הריי"צ מזה כעשרים שנה...

כשני מניינים השתתפו בהתוועדות במהלכה דיבר הרבי בבכי מר, בעוד אמו יושבת לימינו, על כך שנבצר ממנו לקיים מצוות כיבוד אב ואם, בהזכירו את דברי חז"ל כי "יוסף פירש מאביו עשרים ושתים שנה"..." "כשהביטו ברמ"ש, ראו איך נשמה בוכה ומתייפחת", סיפר הרה"ח ר' נחום אברהם יעקובוביץ שנכח באותו מעמד מיוחד.